

ÇİN HALK CUMHURİYETİNDE ANAYASA VE İKTİDARIN ÖRGÜTLENİŞİ

Dr. Cem EROĞUL

Çin'de iktidarın hukukî yapısını ortaya koymaya kalkışmak aslında cesaret isteyen bir iştir. Zira, Çin'deki devrimci rejim henüz yenidir ve kendisini hukukî kalıplara hapsetmemeye son derece itina etmektedir. Yeni rejimin bu tutumu olmasa dahi, böylesine geniş bir ülkenin ve homojen olmayan muazzam bir kitlenin, sistematik hukuk kurallarına kolaylıkla bağlanamayacağı meydandadır.

Devrimci yönetim, bu güçlüğü, şu üç tedbirle göğüslemeye çalışmıştır : 1) Az kanun çıkarmak; 2) Çıkarılan kanunların ifadelerini azamî ölçüde esnek tutmak; 3) Kanunlara harfiyen bağlı kalmaya pek itina etmemek. Yine de buradan, Çin'de kanunların ihlâl edilmek için kabul edildikleri şeklinde bir sonuç çıkarmamak gerekir. Çin sisteminin özelliği, biçimden ziyade muhtevaya önem vermesi, yani, kanun halk iradesinin tezahürü olduğuna göre, hukuk kurallarını daima bu tezahürü izlemeye mecbur etmesidir. Örneğin Batı'da, siyasî iktidarın temel normu olan anayasa, bir kere halk iradesiyle kabul edildikten sonra çok zor değişir. Halkın yeni iradesi, ya kendini ifade imkânını bulamamakta, veya hiç olmazsa, kendini ifade için eski iradesinin koyduğu kalıplardan geçmek zorunda kalmaktadır. Çin'de işte bu durum önlenmek istenmiştir. Hukuk kuralları, kutsal nitelikte, dokunulmaz olarak kabul edilmemekte, ancak halk iradesinin tezahürü oldukları sürece saygı görmektedirler. Durum böyle olunca, Çin'in temel kanunlarına dayanan her araştırmamanın, bu toplumun gerçeklerini ifadede oldukça sınırlı bir geçerliğe sahip olacağı açıktır.

Burada sunulan inceleme de aynı kayıtlarla sınırlıdır. Dayandırıldığı temel metinler şunlardır : 1) Millî Halk Kongresi ve Her Kademe Mahallî Halk Kongreleri Seçim Kanunu (1953); 2) Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası (1954); 3) Millî Halk Kongresi Kuru-

luş Kanunu (1954); 4) Bakanlar Kurulu Kuruluş Kanunu (1954); 5) Halk Mahkemeleri Kuruluş Kanunu (1954); 6) Halk Savcılıkları Kuruluş Kanunu (1954); 7) Mahallî Halk Kongreleri ve Mahallî Halk Konseyleri Kuruluş Kanunu (1954); 8) Bakanlar Kurulu, Mahallî Halk Kongreleri ve Mahallî Halk Konseyleri Kuruluş Kanunlarında Değişiklikler Yapılmasına Dair Kanun (1955);¹ 9) Çin Komünist Partisi Tüzüğü (1969).²

Araştırmanın dayandığı belli başlı metinler, parti tüzüğü hariç, 1962 yılında yayınlanan bir derlemeden alınmıştır. Bu bakımdan, bundan sonraki değişiklikleri kapsamamaktadır. 1962'den sonraki dönem için taranan kaynaklarda bir değişikliğe raslanmamıştır. Ancak, bu son dönem için elde ciddi bir derleme bulunmaması, bu konuda çok kesin bir şey söylemeye imkân vermemektedir.

Nihayet, son bir noktayı belirtmek gerekir: Çin'de 1966'da başlayan Kültür Devrimi, siyasî iktidarın muhtevasında önemli değişiklikler yapmıştır. Örneğin, bu dönemde bütün iktidar Devrim Komite'lerine geçmiştir. Ne var ki, bu komiteler, kanunla değil de Merkez Komitesi'nin kararı ve kitlelerin teşebbüsü ile kuruldukları için, hukukî statüleri tamamen belirsizdir. Ayrıca, sürekli olup olmayacakları da bilinmemektedir. Dolayısıyla, bu incelemede göz önüne alınmamışlardır.

Buna karşılık, komünist partisinin örgütlenme tarzı inceleme-ye dahil edilmiştir. Bunun sebebi, anayasada açıkça belirtilmiş olmamasına rağmen, partinin, iktidarı gerçekten elinde bulunduran örgüt olmasıdır. Devrim komitelerinin aksine, Çin'de parti iktidarı, sürekli bir müessese niteliği kazanmıştır. Kültür Devrimi'nin geçici yalpalamalarından sonra, 1969'un başından itibaren parti iktidarının yine ilk plana çıkarılması bunu teyit etmektedir.

İncelemenin kapsadığı belli başlı konular şunlardır: 1) Anayasa; 2) Merkezî devlet kuruluşu; 3) Mahallî devlet kuruluşu; 4) Parti örgütü.

I. ÇİN ANAYASASI

Yeni Çin devletinin anayasası, 25 Eylül 1954'te, Çin Halk Cumhuriyeti Birinci Millî Halk Kongresi'nin Pekin'de yaptığı ilk top-

(1) Buraya kadarki kanunların tam metinleri için bkz. Albert P. Blaustein, **Fundamental Legal Documents of Communist China**, U.S.A., New Jersey, Fred B. Rothman and Co., 1962.

(2) Tüzük metni için bkz. **Peking Review**, sayı: 18 (30 Nisan 1969), s. 36-39.

lantıda kabul edilmiştir. Bir giriş ve dört bölümden meydana gelen anayasa, 106 maddeden ibarettir. Birinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerin altbölümleri yoktur. Buna karşılık, ikinci bölüm altı altbölüme ayrılmıştır.

A. Giriş

Anayasanın giriş kısmı, yeni devletin bir genel takdimi mahiyetindedir. Takdimin başında, Çin halkının, yüz yıllık bir mücadeleyi 1949 yılında başarıya ulaştırarak, emperyalizmi, feodalizmi ve bürokratik kapitalizmi yendiği, ve bunun neticesinde, halkın demokratik diktatörlüğünü kurduğu hatırlatılmaktadır. Hemen arkasından, yapılan bu devrimin amacının, sömürü ile yoksulluğun yok edilmesi ve müreffeh bir sosyalist toplumun kurulması olduğu ilân edilmektedir.

Ancak, sosyalist toplum hemen kurulamayacağına göre, bir geçiş dönemi öngörmek gerekmiştir. Anayasa, bu geçiş dönemi için devletin temel görevini şöyle tespit etmektedir: «Sosyalist sanayileşmeyi gerçekleştirmek ve adım adım, tarımın, zanaatlerin, kapitalist sanayi ve ticaretin sosyalist dönüşümünü sağlamak.» Ayrıca anayasa, bu amaç etrafında halkın seferber edilmesi yolunda, devrimci mücadele sırasında meydana gelmiş olan ve komünist partisinin yönetimi altında bütün demokratik sınıfları, grupları, partileri ve halk örgütlerini içeren «birleşik cephe»nin de, kendisine düşen görevi yerine getirmeye devam edeceğini belirtmektedir.

Giriş kısmında, bundan sonra, milliyetler meselesi üzerinde durulmaktadır. Belirtildiğine göre, Çin'deki bütün milliyetler eşittir ve birbirlerine kardeşlik bağlarıyla bağlıdırlar. Milliyetler arası ilişkiler konusunda, anayasa, hem diğer milliyetleri aşağı görme taassubunun belirtisi olan «hâkim millet» zihniyetine, hem de kendi içine kapanma eğiliminin belirtisi olan bölgeciliğe cephe almaktadır. Esas olan, birlik içinde, dayanışarak, fakat millî farklara da saygı göstererek, sosyalizmi kurma yolunda ilerlemektir.

Giriş kısmının son paragrafı dış politika konusuna ayrılmıştır. Milletler arası ilişkilerde kabul edilen temel ilkeler şunlardır: hak eşitliği, karşılıklı çıkar ve bütün ülkelerin egemenliklerine ve toprak bütünlüklerine saygı. Bu arada, dış politika kısmında, özellikle bugünkü okuyucu için ilginç olan bir nokta vardır: S.S.C.B. ve Halk Demokrasileri ile dostluğun «yıkılmaz» ilân edilmesi,

başka bir deyişle, Sovyet dostluğunun bir anayasa hükmü haline getirilmiş olmasıdır.

B. Birinci Bölüm: Genel İlkeler

1.-20. maddeleri kapsayan bu bölümde, egemenlik (anayasa, «iktidar» kelimesini tercih etmiştir) ve üretim araçlarının mülkiyeti konuları başta gelmek üzere, tüketim malları mülkiyeti, miras, devletleştirme, planlama, çalışma hakkı, kitle kontrolü, devletin güvenliği ve silâhlı kuvvetler gibi, en önemli kabul edilen konularda genel ilkeler konmuştur.

Egemenlik açısından, anayasanın en önemli maddeleri, birinci ve ikinci maddeleridir. Birinci madde, Çin Halk Cumhuriyeti'ni, «işçi sınıfının öncülüğünde ve işçilerle köylülerin ittifakına dayanan bir demokratik halk devleti» olarak tarif etmektedir. İkinci maddede ise, «bütün iktidarın halka ait olduğu» söylenmekte ve bu iktidarın, Millî Halk Kongresi ile mahallî halk kongreleri aracılığıyla kullanılacağı belirtilmektedir. Üçüncü madde, egemenliğin yatay bölünmezliği ile ilgilidir. Burada, Çin Halk Cumhuriyeti'nin, çok milliyetli ama kaynaşık bir devlet olduğu belirtilmekte ve bütün milliyetlerin eşitliği ilân edilmektedir. Bu hükme göre, egemenliğin kullanılmasında, herhangi bir milliyete üstünlük veya ayrıcalık tanımak söz konusu olamaz.

Dördüncüden on birinciye kadar olan maddeler, üretim araçları mülkiyetine hasredilmiştir. Beşinci maddeye göre, Çin'de üretim araçları mülkiyetinin biçimleri şunlardır: 1) Bütün halkın ortak mülkiyeti demek olan, *devlet mülkiyeti*; 2) Emekçi kitlelerin ortak mülkiyeti olan, *kooperatif mülkiyet*; 3) Emekçilerin *bi-reysel mülkiyeti*; 4) *Kapitalist mülkiyet*. Her mülkiyet biçimine karşı devletin nasıl bir tutum takınacağı, dördüncü maddede ilân edilen genel hedef ışığında düşünülmelidir. Dördüncü maddeye göre, Çin Halk Cumhuriyeti'nin hedefi sosyalist bir toplum inşa etmektir. Hedef böylece tespit edildikten sonra, on birinci maddeye kadar sıralanan tedbirlerin gerekçelerini anlamak kolaydır: 1) Devlet, ekonominin yönetici sektörü olan ve sosyalizmin maddî temelini kurmasından birinci derecede sorumlu olan kamu sektörünü öncelikle geliştirecektir. 2) Devlet, emekçilerin ortak mülkiyeti olan kooperatiflerin gelişmesine yardım edecek ve küçük üreticinin kooperatifleşmesini destekleyecektir. 3) Devlet, küçük toprak ve üretim araçları mülkiyetinin güvenliğini koruyacak ve bunları gönüllü olarak birleşmeye teşvik edecektir. Buna kar-

şılık, zengin köylüleri tedricen yok edecektir. 4) Devlet, kanunun çizdiği sınırlar içindeki kapitalist mülkiyeti koruyacak, fakat bu mülkiyetin devlet kapitalizmine ve giderek sosyalist mülkiyete dönüşmesini sağlayacaktır.

Bundan sonraki maddeler, rejim bakımından önemli görülen fakat nitelikleri itibariyle oldukça farklı olan konuları kapsamaktadır. On birinci madde, Çinlilerin, tüketim malları üzerindeki mülkiyet haklarını teminata bağlamaktadır. On ikinci madde, özel mülkiyette miras hakkını tanımaktadır. Buna karşılık, on dördüncü madde, özel mülkiyetin kamu çıkarına aykırı olarak kullanılmasını yasaklamaktadır.

Anayasanın 13. ve 15. maddeleri, kamulaştırma ve iktisadî planlama konularına ayrılmıştır. Bunlara göre devlet, kamu çıkarının gerektirdiği hallerde, toprağı ve diğer üretim araçlarını kamulaştırmak hakkına sahiptir. Ayrıca devlet, iktisadî planlama aracılığıyla, üretim güçlerini sürekli olarak geliştirmek görevindedir.

Başlı başına bir önem taşıyan 16. maddeye göre, «çalışma, gücü yeten her Çin Halk Cumhuriyeti yurttaşı için bir şeref meselesidir».

17. ve 18. maddeler, bütün devlet organlarının halk kitlelerine dayanması ve onların kontroluna tabi olması gereğini tespit etmekte, ve ayrıca, bütün devlet görevlilerinin anayasaya ve kanunlara uymak zorunda olduklarını belirtmektedirler.

Nihayet, Genel İlkeler bölümünün son iki maddesi olan 19. ve 20. maddeler, genellikle güvenlik meselesini konu edinmişlerdir. Burada belirtildiğine göre, devlet, karşı-devrimci faaliyeti önleyecek, karşı-devrimcileri cezalandıracak ve, kanunun tespit edeceği bir süre için, feodal toprak ağaları ile bürokrat kapitalistleri, siyasî haklarından mahrum edecektir. Burada, ayrıca, silâhlı kuvvetler üzerinde de durulmuştur. Anayasaya göre, silâhlı kuvvetler halka aittir. Bunların görevi, halk devriminin kazançlarına bekçilik etmek, ülkenin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini korumaktır.

C. İkinci Bölüm : Devletin Yapısı

21.-84. maddeleri kapsayan bu bölüm, yukarıda belirtildiği gibi, altı altbölüme ayrılmaktadır. Buradaki özet de, bu bölümlemeye uyacaktır.

1. Millî Halk Kongresi (M.H.K.)

Bu altbölümün ilk iki maddesi, M.H.K.'nin temel niteliğini belirtmektedir. 21. maddeye göre, «Millî Halk Kongresi, Çin Halk Cumhuriyeti'nde devlet iktidarının en yüksek organıdır». 22. maddeye göre ise, «Millî Halk Kongresi, yasama alanında ülkenin tek otoritesidir».

23. ve 24. maddeler, bu temel organın kuruluş tarzını tespit etmektedir. Buna göre, M.H.K.'ne üye olan milletvekillerini seçen birimler şunlardır: 1) *Eyaletler*; 2) *Muhtar bölgeler*; 3) *Doğrudan doğruya merkezî iktidara bağlı olan belediyeler*; 4) *Silâhlı kuvvetler*; ve 5) *Ülke dışında ikamet eden Çinliler*. M.H.K. dört yıllık bir dönem için seçilmektedir. Dönemin bitmesinden iki ay önce, M.H.K.'nin Daimî Encümen'i, yeni milletvekili seçimlerini tamamlamak zorundadır. Olağanüstü nedenlerle seçimler yapılamazsa, mevcut M.H.K., bir dahaki M.H.K.'nin toplanmasına kadar görevde kalır.

25. ve 26. maddeler, M.H.K.'nin toplantılarına hasredilmiştir. Buradaki hükümlerden anlaşıldığına göre, M.H.K., *yılda bir kere*, kendi Daimî Encümen'inin çağrısı üzerine toplanmaktadır. Ancak, Daimî Encümen'in gerekli gördüğü hallerde, ve ayrıca, milletvekillerinin beşte birinin istemesi halinde, M.H.K. olağanüstü toplantıya çağrılmaktadır. M.H.K.'nin çalışmalarını, her toplantıda seçtiği bir başkanlık divanı yönetmektedir.

Bundan sonraki üç maddede (27., 28. ve 29. maddeler), M.H.K.'nin yetkileri sıralanmaktadır. Bunlar şöyle özetlenebilir:

- 1) Anayasayı değiştirmek (toplam milletvekili sayısının üçte iki çoğunluğu ile),
- 2) Kanunları kabul etmek (toplam milletvekili sayısının basit çoğunluğu ile),
- 3) Anayasanın uygulanışını denetlemek,
- 4) Çin Halk Cumhuriyeti'nin Başkanı'nı ve Başkan Yardımcısı'nı seçmek ve görevden affetmek,
- 5) Devlet başkanının tavsiyesi üzerine başbakanı ve başbakanın tavsiyesi üzerine bakanlar kurulu üyelerini seçmek; başbakanı, başbakan yardımcılarını, bakanları, komisyon başkanlarını ve bakanlar kurulu genel sekreterini görevden affetmek,

- 6) Devlet başkanının tavsiyesi üzerine, Millî Savunma Kurulu'nun başkan yardımcısını ve diğer üyelerini seçmek; bunları görevden affetmek,
- 7) Yüce Halk Mahkemesi'nin başkanını seçmek ve görevden affetmek,
- 8) Yüce Halk Savcılığı'nın başsavcısını seçmek ve görevden affetmek,
- 9) M.H.K.'nin Daimî Encümen üyelerini seçmek ve görevden affetmek,
- 10) Millî kalkınma planlarını kabul etmek,
- 11) Bütçeyi ve kesin hesap kanununu kabul etmek,
- 12) Eyaletlerin, özerk bölgelerin ve doğrudan doğruya merkezî iktidara bağlı belediyelerin statülerini ve sınırlarını onaylamak,
- 13) Genel af çıkarmak,
- 14) Savaş ve barışa karar vermek.
- 15) Gerekli gördüğü diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak,

30., 31., 32. ve 33. maddeler, M.H.K.'nin *Daimî Encümen*'ine¹ hasredilmiştir. Buradaki hükümlere göre, Daimî Encümen şu üyelerden oluşmaktadır: başkan, başkan yardımcıları, genel sekreter ve diğer üyeler. Bu kurul, M.H.K.'na karşı sorumludur ve ona rapor verir. Daimî Encümen'in görev ve yetkileri şöyle sıralanabilir:

- 1) M.H.K.'ne milletvekili seçimini düzenlemek,
- 2) M.H.K.'ni toplantıya çağırmak,
- 3) Kanunları yorumlamak,
- 4) Kararname çıkarmak,
- 5) Bakanlar kurulunun, Yüce Halk Mahkemesi'nin ve Yüce Halk Savcılığı'nın çalışmalarını denetlemek,
- 6) Bakanlar kurulunun, anayasaya, kanunlara veya kararlara aykırı karar ve emirlerini iptal etmek,

(1) Daimî Encümen (Standing Committee) diğer sosyalist devletlerdeki «Prezidyum»un karşılığıdır.

- 7) Eyaletlerin, özerk bölgelerin ve doğrudan doğruya merkezî iktidara bağlı belediyelerin yöneticilerinin aldıkları yanlış kararları düzeltmek veya iptal etmek,
- 8) M.H.K. toplantı halinde değilken, başbakan yardımcılarını, bakanları, komisyon başkanlarını ve bakanlar kurulu genel sekreterini seçmek ve görevden affetmek,
- 9) Yüce Halk Mahkemesi'nin Adalet Encümeni'nin başkan yardımcılarını, yargıçları ve diğer üyelerini tayin etmek ve görevden affetmek,
- 10) Yüce Halk Savcılığı'nın Savcılık Encümeni'nin başkan yardımcılarını, savcılarını ve diğer üyelerini tayin etmek ve görevden affetmek,
- 11) Yabancı devletlere gönderilecek elçileri tayin etmek ve bunları görevden affetmek,
- 12) Yabancı devletlerle imzalanmış olan antlaşmaları onaylamak veya reddetmek,
- 13) Askerî, diplomatik veya diğer özel paye ve rütbeleri tespit etmek,
- 14) Devlet nişanlarını, madalyaları ve şeref payelerini tespit etmek ve bunların kimlere dağıtılacaklarına karar vermek,
- 15) Özel af çıkarmak,
- 16) M.H.K. toplantı halinde değilken, ülkeye silâhlı saldırı halinde veya ortak savunma antlaşmalarının gereklerini yerine getirmek üzere, savaş ilânına karar vermek,
- 17) Genel veya kısmî seferberliğe karar vermek,
- 18) Bütün ülkede veya bazı bölgelerde sıkıyönetim ilânına karar vermek,
- 19) M.H.K.'nin kendisine vereceği diğer görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak.

34. ve 35. maddeler, yasama meclisinin *encümenlerine*¹ ayrılmıştır. Bu hükümlere göre, M.H.K. şu encümenleri seçmektedir: Milliyetler Encümeni, Kanun Teklifleri Encümeni, Bütçe Encü-

(1) Encümen, «Committee» karşılığı olarak kullanılmıştır ve bakanlıklara eş kuruluşlar olan «Commission»larla karıştırılmaması için komisyon deyimine tercih edilmiştir.

meni, Mazbata Encümeni ve diğer gerekli encümenler. M.H.K. toplantı halinde değilken, Milliyetler Encümeni ve Kanun Teklifleri Encümeni Daimî Encümen'in emrindedir. M.H.K., veya bu kurul toplantı halinde değilken, Daimî Encümen, gerektiği hallerde, özel meselelerin araştırılması için encümenler kurabilirler. İlgili bütün devlet organları, halk örgütleri ve yurttaşlar, bu araştırma encümenlerine gerekli bilgileri vermek zorundadırlar.

Bu altbölümün son iki maddesi, 37. ve 38. maddeler ise, milletvekillerinin yetki ve görevlerini tespit etmektedir. Bunlara göre, hiç bir milletvekili, M.H.K.'nin, veya bu kurul toplantı halinde değilken, Daimî Encümen'in kararı olmadan tutuklanamaz ve yargılanamaz. Milletvekilleri, kendilerini seçenlerin denetimi altındadırlar. Seçmenler, kanunun koyduğu usule uymak şartıyla, seçtikleri milletvekilini daima görevinden affedebilirler.

2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Başkanı

Bu altbölümü meydana getiren 39.-46. maddelerde, devlet başkanının ve başkan yardımcısının seçimi, görevleri ve yetkileri tespit edilmektedir. Devlet başkanı ve yardımcısı, yukarıda söylendiği gibi, Millî Halk Kongresi tarafından seçilmektedir. Bu görevlere seçilebilmek için, seçme ve seçilme haklarına sahip olmak ve ayrıca otuz beş yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. Başkan ve başkan yardımcısının görev süreleri *dört yıldır*.

Devlet başkanı, Millî Halk Kongresi ve Daimî Encümen tarafından alınan kararları yürürlüğe sokacak işlemleri yapmakla görevlidir. Örneğin, kanunları yayınlamak, seferberlik veya savaş kararlarını ilân etmek, belirli görevlere seçilmiş olan yurttaşların tayinini çıkarmak, vs. Yabancı devletlerle olan ilişkilerde, başkan, Çin Halk Cumhuriyeti'ni temsil etmektedir. Hem silâhlı kuvvetlerin başı, hem de Millî Savunma Kurulu'nun başkanıdır. Devlet başkanı, gerekli gördüğü hallerde, Yüce Devlet Konferansı'nı toplar ve ona başkanlık eder. Yüce Devlet Konferansı'nın üyeleri şunlardır : Başkan Yardımcısı, Daimî Encümen Başkanı, Başbakan ve ilgili diğer kişiler. Bu danışma kurulunun önemli devlet meseleleri hakkındaki görüşlerini, başkan, Millî Halk Kongresi'ne, Daimî Encümen'e veya ilgili diğer kuruluşlara, bunları karara bağlamaları için sunar.

Başkan yardımcısı, devlet başkanının kendisine verdiği görevleri yapar ve yetkileri kullanır. Başkan, sağlık nedenleriyle, görevlerini yerine getiremezse, başkan yardımcısı ona vekâlet eder.

Başkanlığın boşalması halinde, başkan yardımcısı devlet başkanı olur.

3. Bakanlar Kurulu

47.-52. maddeleri kapsayan bu altbölümde, bakanlar kurulunun kuruluşu, görevleri, yetkileri ve sorumluluğu tespit edilmiştir. Buradaki hükümlere göre, bakanlar kurulu, veya diğer adıyla, Merkezî Halk Hükümeti, Çin Halk Cumhuriyeti'nin en yüksek yönetim ve yürütme organıdır. Bakanlar kurulunun üyeleri şunlardır : başbakan, başbakan yardımcısı, bakanlar, komisyon¹ başkanları ve genel sekreter. Başbakan, bakanlar kurulunu yönetir. Bakanlar ve komisyon başkanları, kendilerine bağlı bakanlık ve komisyonların çalışmalarını düzenlemek üzere, kanunlara, kararnamelere ve bakanlar kurulu kararlarına aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler. Bakanlar kurulu, Millî Halk Kongresi'ne, veya bu kurul toplantı halinde değilse, Daimî Encümen'e sorumludur.

Bakanlar kurulunun görev ve yetkileri şunlardır :

- 1) Anayasaya, kanunlara ve kararnamelere uygun olarak, idarî tedbirler ve kararlar almak, emirler vermek ve bunların uygulanışını denetlemek,
- 2) Millî Halk Kongresi'ne veya Daimî Encümen'e kanun tasarıları sunmak,
- 3) Bakanlarla komisyonların çalışmalarını eşgüdümlemek ve yönetmek,
- 4) Bütün ülkede, mahallî yönetim organlarının çalışmalarını eşgüdümlemek ve yönetmek,
- 5) Bakanların veya komisyon başkanlarının verdikleri yanlış emirleri düzeltmek veya iptal etmek,
- 6) Mahallî yönetim organlarının verdikleri yanlış karar ve emirleri düzeltmek veya iptal etmek,
- 7) İktisadî kalkınma planlarını ve bütçeyi uygulamak,
- 8) İç ve dış ticareti denetlemek,
- 9) Kültür, eğitim ve halk sağlığı çalışmalarını yönetmek ,

(1) Komisyon (Commission) karşılığı olarak «komiserlik» deyimini de kullanılabilir.

- 10) Milliyetlerle ilgili işleri yönetmek,
- 11) Dışarıda ikamet eden Çinlilerle ilgili işleri yönetmek,
- 12) Devlet çıkarlarını savunmak, kamu düzenini muhafaza etmek ve yurttaşların haklarını korumak,
- 13) Dış ilişkileri yönetmek,
- 14) Savunma gücünün inşasına rehberlik etmek,
- 15) Özerk Çu'ların,¹ vilâyetlerin, özerk vilâyetlerin ve belediyelerin statü ve sınırlarını onaylamak,
- 16) Kanuna uygun olarak, yönetim görevlilerini tayin etmek ve görevden affetmek,
- 17) Millî Halk Kongresi'nin veya Daimî Encümen'in kendisine verdiği diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak.

4. Mahallî Halk Kongreleri ve Mahallî Halk Konseyleri

53.-66. maddeler arasında uzanan bu altbölüm, özellikle, Çin'in idarî bölünüşünü vermesi bakımından ilginçtir. Buna göre, Çin'in idarî kademeleri şunlardır :

- 1) Ülke, *eyaletlere, özerk bölgelere* ve doğrudan doğruya *merkezî iktidara bağlı belediyelere* bölünmüştür;
- 2) Eyaletler ve özerk bölgeler, *özerk Çu'lara, vilâyetlere, özerk vilâyetlere ve belediyelere* bölünmüştür;
- 3) Özerk Çu'lar, *vilâyetlere, özerk vilâyetlere ve belediyelere* bölünmüştür;
- 4) Merkezî iktidara bağlı belediyeler ve diğer büyük belediyeler, *mintikalara* bölünmüştür;
- 5) Vilâyetler ve özerk vilâyetler, *Hsiang'lara,² millî Hsiang'lara ve kasabalara* bölünmüştür.
- 6) Bütün özerk bölgeler, özerk Çu'lar ve özerk vilâyetler, millî özerkliğe sahip idarî kademelerdir.

Bu altbölümde, ayrıca, bu kademelerin yönetim tarzı da belirtilmiştir. Buna göre, millî özerkliğe sahip kademeler dışındaki idarî kademelerde, mahallî halk kongreleri ve mahallî halk konseyleri kurulur. Özerk kademelerin yönetim tarzı ise bundan sonraki altbölümün konusudur.

(1) ve (2) Çu'lar ve Hsiang'lar Çin'e özgü idarî kademelerdir.

Mıntıkalara bölünmemiş olan belediyelerin, belediye mintıklarının, Hsiang'ların, millî Hsiang'ların ve kasabaların mahallî halk kongreleri, tek dereceli seçimle oluşmaktadır. Buna karşılık, eyaletlerin, doğrudan doğruya merkezî iktidara bağlı belediyelerin, vilâyetlerin ve mintikalara bölünmüş olan belediyelerin mahallî halk kongreleri, bir alt derecedeki mahallî halk kongreleri tarafından seçilirler. Seçilmiş diğer bütün yöneticiler için olduğu gibi, mahallî milletvekilleri de daima seçmenleri tarafından azledilebilirler.

Mahallî meclislerin dönem süreleri, ait oldukları idarî kademelere göre değişmektedir. Eyalet halk kongreleri dört yıl için seçilirler. Buna karşılık, merkezî iktidara bağlı belediyelerin, vilâyetlerin, belediyelerin, belediye mintıklarının, Hsiang'ların, millî Hsiang'ların ve kasabaların halk kongrelerinin görev süresi iki yıldır.

Her kademedeki halk kongresi ve onun seçtiği halk konseyi, o bölgenin en yüksek yasama ve yürütme organlarıdır. Konseyler, hem bağlı oldukları kongrelere, hem de bir üst kademedeki yürütme organına karşı sorumludurlar. Konseylerin başında, daima, tekabül ettikleri idarî kademelerin başkanları bulunur. Örneğin, vilâyet konseyinin başı vali, belediye konseyinin başı ise belediye başkanıdır. Konseyler, bir alt kademedeki kongrelerin kararlarını iptal etme yetkisine sahiptirler.

5. Özerk Yönetim Organları

67.-72. maddeler, özerkliğe sahip idarî kademelerin yönetim organlarına ayrılmıştır. Temel ilkeler bakımından, bu organlar, mahallî yönetim organlarından farklı değildir. Ancak bazı milliyetlerin ezilmemesi için özel tedbirler alınmıştır. Bir kere, özerk idareler resmî dil olarak, mahallî halkın dilini kullanırlar. İkincisi, Daimî Encümen tarafından onaylanmak şartıyla, temsil ettikleri milliyetleri siyasî, iktisadî ve kültürel bakımlardan geliştirmek amacıyla, istedikleri tedbirleri alabilirler. Ayrıca anayasa, 72. maddesinde, devletin «en yüksek organlarını» özerkliğe saygı göstermek zorunda tutmuştur.

6. Halk Mahkemeleri ve Halk Savcılıkları

İkinci bölümün bu son altbölümü, 73.-84. maddeleri kapsamaktadır ve merkezî ve mahallî adalet organlarına hasredilmiştir. Burada belirtildiğine göre, Çin'de mahkemeler üç çeşittir : 1) Yüce

Halk Mahkemesi, 2) Mahallî halk mahkemeleri, ve 3) Özel halk mahkemeleri. Ancak bu sonuncular hakkında, anayasada bir açıklık yoktur.

Yüce Halk Mahkemesi'nin ve mahallî halk mahkemelerinin başkanlarının görev süresi dört yıldır. Yüce Halk Mahkemesi, Millî Halk Kongresi'ne veya bu kurul toplantı halinde değilken, Daimî Encümen'e karşı sorumludur. Mahallî halk mahkemeleri ise, bağlı oldukları mahallî halk kongrelerine karşı sorumludurlar ve onlara rapor verirler.

Halk mahkemelerinde duruşmalar açıktır. Sanığın savunma hakkı anayasa teminatına bağlanmıştır. Halk mahkemeleri bağımsızdır. Mahkemelerde kullanılan dil, mahallî halkın çoğunluğunun dilidir. Ayrıca her yurttaş, mahkemede, kendi dilini kullanmak hakkına sahiptir.

Yüce Halk Savcılığı'nın başsavcısının da görev süresi dört yıldır. Yüce Halk Savcılığı, Millî Halk Kongresi'ne veya bu kurul toplantı halinde değilken, Daimî Encümen'e karşı sorumludur. Mahallî halk savcılıkları ise, mahallî devlet organlarından bağımsızdırlar ve sadece Yüce Halk Savcılığı'na bağlıdırlar.

Ç. Üçüncü Bölüm : Yurttaşların Temel Hak ve Görevleri

Çin anayasasının üçüncü bölümü, 85.-103. maddeleri kapsamaktadır ve temel hak ve hürriyetlere ayrılmıştır. Burada, hemen hemen bilinen bütün klasik ve modern hürriyetler Çin yurttaşlarına tanınmıştır. İlk madde, kanun önünde eşitliğe ayrılmıştır. Ondandan sonra seçme ve seçilme hakkı gelmektedir. Kanunla bu haktan yoksun bırakılmış olanlar hariç, 18 yaşını doldurmuş olan herkes seçme ve seçilme hakkına sahiptir. Kadın erkek farkı gözetilmez. Bu siyasî haklardan sonra klasik hürriyetler sıralanmıştır: söz, basın, toplantı, dernek kurma, yürüyüş ve gösteri, inanç, bilimsel araştırma ve kültürel faaliyet hürriyetleri; kişi dokunulmazlığı, kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı, haberleşmenin gizliliği, hak arama hürriyeti. Anayasada, klasik hürriyetlerin yanı sıra modern haklar da önemli bir yer kapsamaktadır: çalışma hakkı, dinlenme hakkı, hastalık, sakatlık ve yaşlılık halinde sosyal sigortadan yararlanma hakkı, eğitim hakkı, ailenin, annenin ve çocuğun korunma hakkı. Bunun dışında anayasa, ülke dışında yaşayan Çinlileri ve Çin'e sığınan yabancıları da düşünmüştür. Devlet, dışarıdaki Çinlilerin haklarını ve çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Ayrıca, haklı bir dava uğruna zulme uğrayan yabancılara siyasî iltica hakkını tanıyacaktır.

Üçüncü bölümün son dört maddesi, yurttaşların görevlerine ayrılmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir: 1) Anayasaya ve kanunlara uymak, disiplinli çalışmak, kamu düzenini korumak ve toplumsal ahlâka saygı göstermek; 2) Kamu mülkiyetini korumak; 3) Kanuna uygun olarak vergi ödemek; 4) Askerlik yapmak ve nihayet, anavatanı savunmak.

D. Dördüncü Bölüm : Millî Bayrak, Millî Amblem, Başkent

Anayasanın dördüncü ve son bölümü, üç maddeden (104.-106.) ibarettir. Bunların birincisi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bayrağını tasvir etmektedir: beş yıldızlı bir kırmızı bayrak. İkincisi, amblemi anlatmakta, üçüncüsü ise, Çin'in başkentini tespit etmektedir: Pekin.

II. İKTİDARIN ÖRGÜTLENİŞİ

Çin Halk Cumhuriyeti'nde siyasî iktidarın örgütlenişini kavrayabilmek için iki temel kuruluş üzerinde durmak gerekir: 1) Devlet; 2) Parti. Gerçi, siyasî iktidarı düzenleyen temel metin olan anayasaya bakılırsa, tek iktidar örgütü devlettir. Anayasa, partiyi sadece giriş kısmında ve tarihî bir çerçevede içinde anmaktadır. Bu temel metnin lafzıyla yetinilirse, parti, devrime öncülük etmiş şanlı örgüttür, fakat, siyasî iktidarın örgütleniş bakımından kendisinden bahsetmeye değmez. Oysa, gerçek hiç de böyle değildir. İktidarın vücudu devlet ise, *ruhu* partidir. Esas güç, yani iktidar, onun elindedir. Bu bakımdan, Çin'de siyasî iktidarı inceleyen, devlet örgütüyle yetinmek, parti örgütüne değinmemek hata olur.

A. Devlet Örgütü

1. Merkezî Devlet Organları

Burada, klasik ayrıma uyularak, merkez organları *fonksiyonlarına* göre ayrılacak ve şu üç başlık altında incelenecektir: yasama, yürütme ve yargı.

1a. Yasama

Çin'de, en yüksek yasama organı Millî Halk Kongresi'dir. Ne var ki, bu kurul, yılda sadece bir kere toplanmakta, geri kalan zamanda ise bütün yetkilerini Daimî Encümen'e devretmektedir.

Dolayısıyla, uygulamada, iki yasama organı vardır. Bunlardan biri, *hukuken* bütün yetkilere sahiptir, fakat çok az toplanmaktadır. Diğeri ise, *hukuken* sadece temsilci durumundadır, fakat *fiilen* yasama yetkisini kullanmaktadır.

Millî Halk Kongresi, Çin'in en yüksek yasama meclisi ve devletin en yüksek organıdır. Meclisin seçim dönemi dört yıldır. Milletvekili sayısını kesin olarak tespit etmek ise son derece zordur. Zira Çin'de bu sayı üç ayrı esasa göre tayin edilmektedir: 1) Nüfus; 2) Milliyet; 3) Seçmenlerin iktisadî-sosyal durumu (örneğin, şehir nüfusu, şehir dışı nüfusa nazaran, daha yüksek bir temsil imkânına sahiptir).

Millî Halk Kongresi'ne *seçimler*, genel ve eşit oy esasına ve çok dereceli bir sisteme göre yapılmaktadır. Seçme ve seçilme haklarına sahip olabilmek için *18 yaşını* doldurmuş olmak yeterlidir. Ancak, seçim kanunu, aşağıdaki şahısları bu haklardan mahrum etmiştir :

- 1) Statülerini elan muhafaza eden feodal sınıf üyeleri,
- 2) Hakları kanunla kısıtlanan karşı-devrimciler,
- 3) Hakları kanunla kısıtlanan diğer şahıslar,
- 4) Deliler.

Millî Halk Kongresi'nin milletvekillerini seçen birimler şunlardır: 1) Eyalet halk kongreleri; 2) Doğrudan doğruya merkezî iktidara bağlı belediyelerin halk kongreleri; 3) Doğrudan doğruya bir eyalet hükümetine tabi olan ve nüfusu yarım milyonu aşan sınaî bölge belediyelerinin halk kongreleri; 4) Doğrudan doğruya merkezî iktidara bağlı millî azınlık idare birimleri; 5) Silâhli kuvvetler mensupları; 6) Dışarıda ikamet eden Çinliler. Seçimlerin yönetim ve denetimi seçim komisyonlarına aittir. Merkezî Seçim Komisyonu merkezî hükümet tarafından, mahallî seçim komisyonları ise ilgili kademedeki yürütme organı tarafından tayin edilir.

Milletvekilleri dokunulmazlığa sahiptirler: meclisin veya Daimî Encümen'in kararı olmadan tutuklanamazlar ve yargılanamazlar. Görevleri dolayısıyla yaptıkları masraflara karşılık olarak, devlet, milletvekillerine «uygun» ödenek ve yolluklar verir. Ancak, klasik parlömanter rejimlerden farklı olarak, seçmenler milletvekillerini her an görevlerinden affedebilirler. Bu son nokta, Çin'deki siyasî rejimin genel bir kuralıdır: hangi kademedede olur-

sa olsun, her yetkili, kendi seçmenleri tarafından daima azledilebilir.

Millî Halk Kongresi, yılda bir kere ve Daimî Encümen'in çağrısı üzerine toplanmaktadır. Fakat, Daimî Encümen'in veya üyelerin beşte birinin isteğiyle, daima olağanüstü toplantılar yapılabilir. Çalışmalarını yürütmek için milletvekilleri, kendilerini seçen birimler esası üzerinden gruplar teşkil ederler. Her toplantıdan önce gruplar kendi aralarında toplanır ve meclis çalışmalarına hazırlanırlar. Millî Halk Kongresi, her toplantısında, bir başkanlık divanı, bir genel sekreter ve bu genel sekretere bağlı bir sekreterya seçer. Her oturumun başkanı, başkanlık divanının üyeleri tarafından ve kendi aralarından seçilir. Gizli toplantı kararı alınmadıkça, Millî Halk Kongresi'nin toplantıları açıktır.

Millî Halk Kongresi, kendi çalışmalarına yardımcı olmak üzere daima şu dört encümeni kurar : Milliyetler Encümeni, Kanun Teklifleri Encümeni, Bütçe Encümeni ve Mazbata Encümeni. İhtiyaç duydukça, bunlar dışında da encümenler kurabilir. Milliyetler Encümeni ve Kanun Teklifleri Encümeni, Millî Halk Kongresi dağıldıktan sonra da çalışmalarına devam ederler ve Daimî Encümen'e yardımcı olurlar. Encümenlerin başkan ve üyeleri, Millî Halk Kongresi tarafından ve kendi içinden seçilirler.

Millî Halk Kongresi'nin elinde önemli *denetim* imkânları vardır. Bir kere, üyeler soru hakkına sahiptir. Başkanlık divanı aracılığıyla ilgili hükümet kuruluşlarına yöneltilen bu soruların cevaplandırılması bir anayasa emridir. İkincisi, meclis, istediği konularda araştırma encümenleri kurabilir. Anayasanın hükmüne göre, sadece yurttaşlar değil, bütün devlet organları ve halk örgütleri bu encümenlerin istediği bilgileri vermek zorundadır. Üçüncüsü ve en önemlisi, Millî Halk Kongresi, bakanlar kurulunun üyelerini seçtiği gibi bunları görevlerinden affetmek yetkisine de sahiptir.

Kanun teklif etme yetkisi aşağıdaki kişi ve kuruluşlara aittir: devlet başkanı ve yardımcısı, milletvekilleri, başkanlık divanı, Daimî Encümen, meclis encümenleri ve bakanlar kurulu. Teklif ve tasarıları görüşme usulü kesin değildir. Başkanlık divanı, bunları ya doğrudan doğruya meclise getirir, ya da önceden ilgili encümenin veya encümenlerin tetkikine sunar. Oylama usulü de farklı olabilmektedir : el kaldırma şeklinde açık oy veya gizli oy. Kanunlar basit çoğunluk ile kabul edilir. Anayasa değişikliklerinin kabulü için ise, üyelerin üçte iki çoğunluğunun oyu gerekmektedir.

Millî Halk Kongresi'nin diğer görev ve yetkileri, yazının birinci bölümünde, anayasa özetlenirken sıralandığı için burada bir daha belirtilmeyecektir. Zaten bunlar, genellikle, parlömanter rejimlerdeki yasama organlarına benzemektedir. Ancak üzerinde durulması gerekli önemli bir fark, Çin'de, en yüksek yargı organlarının başkanlarının da meclis tarafından seçilmesi ve azledilebilmesidir.

Millî Halk Kongresi, yılda sadece bir defa toplandığı için, geri kalan zamanlarda bu organın yetkilerini *Daimî Encümen* kullanmaktadır. Daimî Encümen'in üyeleri, Millî Halk Kongresi tarafından seçilmektedir. Bunlar : başkan, başkan yardımcısı, genel sekreter ve diğer üyelerdir. Herhangi bir sebepten dolayı başkanlık boşaldığı takdirde, encümen üyeleri, başkan yardımcısı arasından birini geçici başkanlığa seçerler.

Daimî Encümen, olağanüstü durumlar dışında, ayda iki defa kendi başkanı tarafından toplantıya çağrılır. Anayasa özetlenirken, bu organın görev ve yetkileri madde madde belirtildiği için bunlar burada tekrarlanmayacaktır. Ancak bazı özgül görev ve yetkilerinin hatırlatılmasında yarar vardır. Zira Encümen, Kongre'nin kendisine devrettiği genel yasama yetkisinin dışında, münhasıran kendisine ait olan yetkilere de sahiptir. Bunları hatırlatalım : 1) Milletvekili seçimini düzenlemek; 2) Millî Halk Kongresi'ni toplantıya çağırmak; 3) Kanunları yorumlamak; 4) Kararname çıkarmak; 5) Yüce Halk Mahkemesi'nin Adalet Encümeni'nin başkan yardımcılarını, yargıçları ve diğer üyelerini tayin etmek ve görevden affetmek; 6) Yüce Halk Savcılığı'nın Savcılık Encümeni'nin başkan yardımcılarını, savcıları ve diğer üyelerini tayin etmek ve bunları görevden affetmek; 7) Milletler arası antlaşmaları onaylamak; 8) Devlet nişan ve payelerini tespit edip dağıtmak; 9) Özel af çıkarmak; 10) Seferberliğe karar vermek; 11) Sıkıyönetime karar vermek. Belirtildiği gibi, Daimî Encümen, bu münhasır görev ve yetkiler dışında, Millî Halk Kongresi'nin sahip olduğu genel yasama ve denetim görev ve yetkilerini de kullanmaktadır. Böylece Encümen, fiilen, devletin en önemli organlarından biri haline gelmektedir.

1b. Yürütme

Bu başlık altında, iki temel kurum üzerinde durulacaktır : devlet başkanlığı ve hükümet. Ayrıca, sırası geldikçe, bu kurumlara bağlı diğer bazı önemli kurumlara da değinilecektir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin *Başkanı*, Millî Halk Kongresi tarafından seçilmekte ve aynı organ tarafından daima görevinden alınabilmektedir. Başkan olabilmek için, seçme ve seçilme haklarına sahip olmak ve ayrıca otuz beş yaşını bitirmiş olmak yetmektedir. Başkanlık süresi dört yıldır.

Başkan, Millî Halk Kongresi'nin veya Daimî Encümen'in *kararlarını uygulamak üzere*, şu görevleri yerine getirir: 1) Kanun ve kararnameleri yayınlamak; 2) Başbakanı ve bakanlar kurulu üyelerini tayin etmek ve azletmek; 3) Millî Savunma Kurulu'nun başkan yardımcılarını ve diğer üyelerini tayin etmek ve azletmek; 4) Devlet adına nişanlar, rütbelere ve şeref payeleri dağıtmak; 5) Genel ve özel af ilân etmek; 6) Sıkıyönetim ilân etmek; 7) Seferberlik ilân etmek; 8) Savaş ilân etmek. Başkan ayrıca, Daimî Encümen'in kararlarını uygulamak üzere, yabancı devletlere gönderilecek elçileri tayin ve azleder ve nihayet, yabancı devletlerle imzalanmış olan antlaşmaları onaylar.

Bunların dışında, başkanın *özel yetkileri* vardır. Bu yetkilerin başta geleni, Çin Halk Cumhuriyeti'ni dış ilişkilerinde temsil etmektir. Devlet başkanı, ayrıca, silâhlı kuvvetlerin başkomutanı ve *Millî Savunma Kurulu*'nun da başkanıdır. Devlet başkanının son bir yetkisi, *Yüce Devlet Konferansı*'ni toplantıya çağırmasıdır. Konferansa şu kişiler katılır: devlet başkan yardımcısı, Daimî Encümen başkanı, başbakan ve ilgili görülen diğer kişiler. Bu yüce kurul, en önemli devlet meseleleri hakkında istişarî mahiyette kararlar alır. Devlet başkanı, bunları, Millî Halk Kongresi'ne, Daimî Encümen'e veya ilgili diğer kuruluşlara sunar.

Başkan Yardımcısı'nın seçilme şartları ve usulü devlet başkanının gibidir. Onun da görev süresi dört yıldır. Görevi, başkana yardım etmektir. Başkanın kendisine devrettiği yetkileri kullanır. Sağlık sebepleriyle, başkan, uzunca bir süre görevini yapamaz duruma düşerse, yardımcısı ona vekâlet eder. Herhangi bir sebepten dolayı devlet başkanlığı boşalırsa, başkan yardımcısı başkan olur.

Çin'de yürütmenin ikinci temel birimi *Bakanlar Kurulu*'dür. Diğer adı Merkezî Halk Hükümeti olan bu kuruluş, devletin en yüksek yönetim ve yürütme organıdır. Bu organın üyeleri şunlardır: başbakan, başbakan yardımcısı, bakanlar, komisyon başkanları ve genel sekreter. Devlet başkanının tavsiyesi üzerine başbakanı ve başbakanın tavsiyesi üzerine bakanlar kurulu üyelerini Millî Halk Kongresi seçer. Yasama meclisi, istediği an bunları görevden affetmek yetkisine sahiptir.

1954 tarihli kuruluş kanununa ve 1955'te uğradığı değişikliğe göre, bakanlar kuruluna bağlı bakanlıklar ve komisyonlar şunlardır: 1) İçişleri Bakanlığı; 2) Dışişleri Bakanlığı; 3) Savunma Bakanlığı; 4) Kamu Güvenliği Bakanlığı; 5) Adalet Bakanlığı; 6) Kontrol Bakanlığı; 7) Devlet Planlama Komisyonu; 8) Millî Kalkınma Komisyonu; 9) Maliye Bakanlığı; 10) Gıda Bakanlığı; 11) Ticaret Bakanlığı; 12) Dış Ticaret Bakanlığı; 13) Ağır Sanayi Bakanlığı; 14) Birinci Makine İnşaat Bakanlığı; 15) İkinci Makine İnşaat Bakanlığı; 16) Üçüncü Makine İnşaat Bakanlığı; 17) Kömür Sanayii Bakanlığı; 18) Elektrik Enerjisi Sanayii Bakanlığı; 19) Petrol Sanayii Bakanlığı; 20) Tarım Ürünleri Alım Bakanlığı; 21) Jeoloji Bakanlığı; 22) İnşaat Bakanlığı; 23) Tekstil Sanayii Bakanlığı; 24) Hafif Sanayi Bakanlığı; 25) Mahallî Sanayi Bakanlığı; 26) Demiryolları Bakanlığı; 27) Ulaştırma Bakanlığı; 28) Posta ve Telekomünikasyon Bakanlığı; 29) Tarım Bakanlığı; 30) Orman Bakanlığı; 31) Su Kaynaklarını Koruma Bakanlığı; 32) Çalışma Bakanlığı; 33) Kültür Bakanlığı; 34) Yüksek Öğrenim Bakanlığı; 35) Eğitim Bakanlığı; 36) Halk Sağlığı Bakanlığı; 37) Beden Eğitimi ve Spor Komisyonu; 38) Milliyet Meseleleri Komisyonu; 39) Ülke Dışında Yaşayan Çinlilere Ait İşler Komisyonu.

Bu otuz dokuz bakanlık ve komisyon listesi nihaî değildir. İhtiyaca göre yeni bakanlık ve komisyonlar kurulabilmekte veya eskileri ortadan kaldırılabilir. Kurma ve kaldırma yetkisi Millî Halk Kongresi'ne, veya bu organ toplantı halinde değilken, Daimî Encümen'e aittir.

Bakanlar kurulunun iki çeşit toplantısı vardır: geniş ve dar. Olağan olarak ayda bir kere yapılan geniş toplantılara, başbakan, başbakan yardımcısı, bakanlar, komisyon başkanları ve bakanlar kurulu genel sekreteri katılır. Dar toplantıların üyeleri ise şunlardır: başbakan, başbakan yardımcısı ve genel sekreter.

Bakanlar kurulunun *görev ve yetkileri*, Anayasa özetlenirken madde madde sayıldığı için burada tekrarlanmayacaktır. Bakanlar kurulunun başı başbakandır. Bakanlar ve komisyon başkanları, kendilerine bağlı bakanlık ve komisyonların çalışmalarını düzenlemek üzere yönetmelikler çıkarabilmektedirler. Bakanlar kurulu, Millî Halk Kongresi'ne veya bu kurul toplantı halinde değilken, Daimî Encümen'e sorumludur.

1c. Yargı

Çin'de en yüksek yargı organları, Yüce Halk Mahkemesi ve Yüce Halk Savcılığı'dır. Bunlar sırasıyla incelenecektir.

Yüce Halk Mahkemesi, ülkenin en yüksek yargı organıdır. Üyeleri şunlardır : başkan, başkan yardımcısı, daire başkanları, daire başkan yardımcısı ve yargıçlar. Bu üyeliklere seçilebilmek için, hakları kanunla kısıtlanmamış olmak ve yirmi üç yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. Yüce Halk Mahkemesi'nin başkanı, Millî Halk Kongresi tarafından seçilir ve görevinden uzaklaştırılabilir. Başkanın görev süresi dört yıldır. Yüce mahkemenin diğer üyeleri ise Daimî Encümen tarafından seçilirler ve görevlerinden affedilebilirler.

Çin'deki bütün halk mahkemelerinin olduğu gibi, Yüce Halk Mahkemesi'nin de gözeteceği hedefler şunlardır : 1) Halk demokrasisi sistemini korumak; 2) Kamu düzenini muhafaza etmek; 3) Kamu mülkiyetini korumak; 4) Yurttaşların haklarını ve kanuna uygun çıkarlarını savunmak; 5) Ülkede sosyalist kuruluşun ve sosyalist dönüşümün başarıya ulaşmasını teminata bağlamak.

Yüce Halk Mahkemesi'nin bakmakla görevli olduğu davalar şunlardır : 1) Kanunlar ve kararnameler tarafından kendi yetki alanına verilen ilk kademe davaları ve ayrıca, üstlenmeyi gerekli gördüğü diğer davalar; 2) Üst halk mahkemelerinin ve özel halk mahkemelerinin karar ve emirlerine itirazlar; 3) Yüce Halk Savcılığı tarafından önüne getirilen itirazlar.

Bütün mahkemelerin olduğu gibi, Yüce Halk Mahkemesi'nin de kendisine bağlı bir Adalet Encümeni vardır. Encümen üyeleri, mahkeme başkanının tavsiyesi üzerine, Daimî Encümen tarafından tayin edilir ve görevden uzaklaştırılırlar. Mahkeme başkanı, encümen toplantılarına başkanlık eder. Başsavcı, bu toplantılara katılabilir. Encümenin görevleri şöyle sıralanabilir : 1) Adalet alanında elde edilen tecrübeyi değerlendirmek; 2) Büyük önemdeki davaları tartışmak; 3) Zor davaları çözmek.

Yüce Halk Mahkemesi, adaleti gerçekleştirme görevinde ve kanun çerçevesinde bağımsızdır, ama sorumsuz değildir. Kendisini seçen Millî Halk Kongresi'ne ve Daimî Encümen'e rapor vermekle görevlidir ve bu kurullara karşı sorumludur.

Yüce Halk Savcılığı, ülkenin en yüksek savcılık organıdır. Üyeleri şunlardır : başsavcı, başsavcı yardımcısı ve savcılar. Yüce Halk Savcılığı'nın başsavcısı, Millî Halk Kongresi tarafından seçilir ve görevinden affedilebilir. Başsavcının görev süresi dört yıldır. Başsavcı yardımcısı, doğrudan doğruya Daimî Encümen tarafından seçilirler. Yüce savcılık üyesi olan savcılar, başsavcının

tavsiyesi üzerine, yine Daimî Encümen tarafından seçilirler. Daimî Encümen, başsavcı yardımcılarını ve üye savcılarını her an görevlerinden uzaklaştırabilir. Yüce Halk Savcılığı, Millî Halk Kongresi'ne karşı, veya bu kurul toplantı halinde değilken, Daimî Encümen'e karşı sorumludur.

Bütün halk savcılıklarının olduğu gibi, Yüce Halk Savcılığı'nın da bir Savcılık Encümeni vardır. Bunun üyeleri, başsavcının tavsiyesi üzerine, Daimî Encümen tarafından seçilirler ve görevden affedilebilirler. Savcılık Encümeni'nin görevi, savcılık konusunu ilgilendiren önemli meseleleri tartışmaktır.

Yüce Halk Savcılığı, kanuna riayeti sağlamak üzere, bakanlar kurulunun bütün daireleri, devletin bütün mahallî organları, devlet organlarında çalışan kişiler ve bütün yurttaşlar üzerinde savcılık otoritesini kullanır.

2. Mahallî Devlet Organları

Batı sisteminden farklı olarak, Çin'de, merkezî devletin mahallî organları ile mahallî idareler birbirinden kesin bir çizgiyle ayrılmamıştır. Batı'da merkezî irade ile mahallî halkın iradesi, farklı organlar yoluyla temsil edilmek suretiyle denge içinde tutulmaya çalışılmıştır. Çinde ise bu iki irade aynı organlarda birleştirilmiştir. Örneğin her idarî kademedede bulunan yürütme organı (halk konseyi), hem merkezî hükümete, hem de mahallî halk meclisine tabidir. Aynı şekilde, mahallî meclisler, hem merkezî yasama meclisine, hem de kendi seçmenlerine karşı sorumludurlar. İşte bunun gibi mekanizmalarla, merkezî devlet örgütünün her kademesinde, idare edilenlere etkin bir denetim imkânı sağlanmıştır.

Merkezî devlet organları için yapıldığı gibi, mahallî devlet organları da fonksiyonlarına göre ayrılarak şu üç başlık altında incelenecektir: yasama, yürütme ve yargı.

2a. Yasama

Çin'de mahallî yasama görevi, her idarî kademenin halk kongresi tarafından yerine getirilmektedir. Ancak her kademe kongresinin seçim tarzı ve yetkileri farklı olduğu için bunları ayrı ayrı incelemek gerekir. Çin'deki idarî bölünüşe bakarak, idare kademelerini üç grupta toplamak mümkündür: 1) Alt kademeler; 2) Üst kademeler; 3) Özerk kademeler.

Alt kademeler bölümüne dahil olan idarî kademeler şunlardır : 1) Mıntikalara bölünmemiş olan belediye; 2) Belediye mıntıkası; 3) Hsiang; 4) Millî Hsiang; 5) Kasaba.

Üst kademeler bölümüne dahil olan idarî kademeler şunlardır : 1) Eyalet; 2) Merkezî iktidara bağlı belediye; 3) Vilâyet; 4) Mıntikalara bölünmüş olan belediye.

Özerk kademeler bölümüne bağlı olan idarî kademeler şunlardır : 1) Özerk bölge; 2) Özerk Çu; 3) Özerk vilâyet.

Bütün kademe kongrelerine *seçimler*, genel ve eşit oy esasına göre yapılır. Seçme ve seçilme yaşı on sekizdir. Yüce Halk Kongresi anlatılırken belirtilen kanunî kısıtlara uğramamış her yurttaş bu haklara sahiptir. Alt kademe kongrelerine seçimler tek derecelidir. Üst kademe kongreleri ise, bir alt kademedeki kongre tarafından seçilirler. Özerk kademeler, büyüklüklerine göre, ya alt kademe, ya da üst kademe statüsündedirler. Alt kademe seçimleri, halkın çağrıldığı genel toplantılarda yapılır. Oylama usulü, el kaldırma olabileceği gibi, gizli oy da olabilir. Üst kademe seçimleri daima gizli oyla yapılır. Her kademedeki yürütme organının tayin ettiği seçim komitesi, o kademedeki seçimleri yürütmekle görevlidir.

Sadece eyalet halk kongrelerinin seçim dönemi dört yıldır. Diğer bütün kademe kongrelerine seçimler iki yılda bir tekrarlanır. Mahallî halk kongreleri, ilgili kademenin yürütme organı tarafından toplantıya çağrılır. Üst kademe kongreleri, olağan olarak, yılda iki defa toplanırlar. Alt kademe kongreleri ise, üç ayda bir toplanırlar. Her kongre toplandığı zaman bir başkanlık divanı seçer. Üst kademe kongreleri, ayrıca, bir genel sekreter ve genel sekreter yardımcılarını seçerler. Kongreler, istedikleri takdirde, encümenler kurabilirler.

Mahallî kongre üyeleri, başkanlık divanları ve ilgili yürütme organları, meclislere karar teklifleri sunabilirler. Karar yeter sayısı, basit çoğunluktur. Üyelerin sorularını, başkanlık divanı, ilgili organlara iletir; bunların cevaplandırılması zorunludur. Üyeler, kendi seçmenleriyle sıkı temas halinde bulunmak, kanunları, kararnameleri ve diğer kararları bunlara açıklamak ve seçmenlerinin kanaat ve isteklerini kongreye iletmek mecburiyetindedirler.

Kongre üyeleri dokunulmazlığa sahiptirler. Çalışmalarının sonucu olan masraflara karşılık, devlet, bunlara ödenek ve yolluk-

lar verir. Üyeler iki şekilde görevlerinden uzaklaştırılabilirler :
1) Kendi seçim çevrelerinin diğer milletvekillerinin basit çoğunluğunun oyu ile; 2) Kendilerini seçen bölge seçmenlerinin basit çoğunluğunun oyu ile.

Mahallî halk kongrelerinin görev ve yetkileri çeşitlidir ve kademelere göre farklıdır. *Üst kademe* halk kongrelerinin görev ve yetkileri şunlardır :

- 1) Kanunların, kararnamelerin ve üst kademe kongre kararlarının uygulanmasını sağlamak;
- 2) Kendi kademelerinin yetkileri dahilindeki kararları almak;
- 3) İktisadî ve kültürel kalkınma için ve devrim şehitlerinin yakınlarına yardım için planlar yapmak;
- 4) Bütçe ve kesin hesap kanununu incelemek ve kabul etmek;
- 5) Kendi halk konseylerinin üyelerini seçmek;
- 6) Kendi kademelerindeki halk mahkemelerinin başkanlarını seçmek; (eyalet ve merkezî iktidara bağlı belediyelerin halk kongreleri, ayrıca, ara halk mahkemelerinin başkanlarını seçerler);
- 7) Bir üst kademedeki halk kongrelerine üye seçmek;
- 8) Kendi kademelerindeki halk konseyinin ve halk mahkemesinin çalışmaları hakkında raporlar dinlemek ve bu raporları incelemek;
- 9) Kendi halk konseylerinin yanlış karar ve emirlerini düzeltmek veya iptal etmek;
- 10) Bir alt kademedeki halk kongresinin ve halk konseyinin yanlış karar ve emirlerini düzeltmek veya iptal etmek;
- 11) Kamu mülkiyetini korumak, kamu düzenini muhafaza etmek ve yurttaşların haklarını korumak;
- 12) Millî azınlıkların eşit haklarını korumak.

Alt kademe halk kongrelerinin görev ve yetkileri ise şunlardır :

- 1) Kanunların, kararnamelerin ve üst kademe kongre kararlarının uygulanmasını sağlamak;
- 2) Kendi kademelerinin yetkileri dahilindeki kararları almak;

- 3) Tarım ve zanaat üretim planlarını onaylamak, tarım ve zanaatta yardımlaşma ile kooperatifleşmenin gelişmesi ve diğer iktisadî faaliyetler için somut planlar hazırlamak;
- 4) Toplu çalışmalar için planlar hazırlamak;
- 5) Kültür, eğitim, halk sağlığı ve devrim şehitlerinin yakınlarına yardım planlarının gerçekleştirilmesi için ayrıntılı tedbirler kararlaştırmak;
- 6) Gelir ve giderleri incelemek;
- 7) Kendi halk konseylerinin üyelerini seçmek;
- 8) Bir üst kademedeki halk kongrelerine üye seçmek;
- 9) Kendi kademelerindeki halk konseyinin çalışmaları hakkındaki raporları dinlemek ve bu raporları incelemek;
- 10) Kendi halk konseylerinin yanlış karar ve emirlerini düzeltmek veya iptal etmek;
- 11) Kamu mülkiyetini korumak, kamu düzenini muhafaza etmek ve yurttaşların haklarını korumak;
- 12) Millî azınlıkların eşit haklarını korumak.

2b. Yürütme

Mahallî kademedeki yönetim ve yürütme görevi, *halk konseyleri* tarafından yerine getirilmektedir. Bu mahallî hükümetler, hem kendi halk kongrelerinin yürütme organı, hem de devletin mahallî yönetim organlarıdır. Bunun sonucu olarak, halk konseyleri, hem kendi halk kongrelerine, hem de devletin bir üst kademedeki yönetim organlarına karşı sorumludurlar. Bütün mahallî konseyler, merkezî hükümetin denetimine ve eşgüdümüne tabidirler.

Her halk konseyi, bulunduğu kademenin baş yöneticisinden (örnek : eyalet başkanı, vali, vs.) ve kendi halk kongresinin seçtiği diğer üyelerden meydana gelmektedir. Sadece eyalet halk konseyinin görev süresi dört yıldır. Diğer bütün kademe halk konseyleri iki yıl için seçilirler. Üst kademe halk konseyleri ayda bir, alt kademe halk konseyleri ise, olağan olarak, ayda iki defa toplanırlar. Üst kademe halk konseyleri toplantılarına, ilgili kademenin halk mahkemesi başkanı ve başsavcısı katılabilirler.

Alt ve üst kademe halk kongrelerinin görevleri, yukarıda, farklı olarak sıralandığı ve böylece, idarî kademelerin görev fark-

lılıkları genel olarak ortaya çıktığı için, burada, halk konseyleriyle ilgili olarak iki ayrı dizi görev sayımına ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla, sadece *üst kademe* halk konseylerinin görevlerinin belirtilmesiyle yetinilecektir. Bu kademedeki konseylerin görevleri şunlardır :

- 1) Kanunlara, kararnamelere, kendi kademesindeki halk kongresinin kararlarına ve üst kademelerdeki devlet yönetim organlarının karar ve emirlerine uygun olarak, idarî tedbirler tespit etmek, kararlar ve emirler vermek ve bunların uygulanışını denetlemek;
- 2) Kendi kademelerindeki halk kongrelerine üye seçimini düzenlemek;
- 3) Kendi halk kongrelerini toplantıya çağırarak ve karar tasarıları sunmak;
- 4) Kendilerine bağlı dairelerin ve alt kademe halk konseylerinin çalışmalarını yönetmek;
- 5) Bir alt kademedeki halk kongrelerinin yanlış kararlarının uygulanışını durdurmak;
- 6) Kendilerine bağlı dairelerin ve alt kademe halk konseylerinin yanlış karar ve emirlerini düzeltmek veya iptal etmek;
- 7) Kanun hükümlerine uygun olarak memurları tayin etmek ve görevlerinden uzaklaştırmak;
- 8) İktisadî planları ve bütçeyi uygulamak;
- 9) Piyasayı, ve devlete ait olup mahallî organlara tabi olan sınaî ve ticarî işletmeleri kontrol etmek, kapitalist sanayi ve ticaretin sosyalist dönüşümünü yönetmek;
- 10) Tarım ve zanaatta üretimin ve bu alanlardaki yardımlaşma ve kooperatifleşmenin gelişimini yönetmek;
- 11) Vergilerin toplanışını yönetmek;
- 12) Ulaşım faaliyetini ve toplu çalışmalarını yönetmek;
- 13) Kültür, eğitim, halk sağlığı, devrim şehitlerinin yakınlarına yardım ve genel hizmet işlerini yönetmek;
- 14) Askerlik görevi ile ilgili işleri yönetmek;
- 15) Kamu mülkiyetini korumak, kamu düzenini muhafaza etmek ve yurttaşların haklarını korumak;

- 16) Millî azınlıkların eşit haklarını korumak; (Eyalet halk konseyleri, kendi yetki alanlarındaki millî azınlıkların, özerk yönetim haklarını kullanmalarına ve siyasî, iktisadî ve kültürel gelişimlerine yardım ederler);
- 17) Devletin daha üst yönetim organlarının verdikleri diğer görevleri yerine getirmek.

2c. Yargı

Çin'de mahallî yargı görevi iki dizi organ tarafından yerine getirilir: mahallî halk mahkemeleri ve mahallî halk savcılıkları. Bu organlar ayrı ayrı incelenecektir.

Mahallî halk mahkemeleri üç dereceye bölünmüştür: 1) Alt halk mahkemeleri; 2) Ara halk mahkemeleri; 3) Üst halk mahkemeleri. Her idarî kademede hangi derecedeki mahkemenin kurulacağı, o kademenin önemine göre tayin edilmektedir. İdarî önem dışında, siyasî ve iktisadî gerekçelerle kurulmuş *özel* mahkemeler de vardır.

Alt halk mahkemelerinin kurulduğu idarî kademeler şunlardır: 1) Vilâyet ve belediye; 2) Özerk vilâyet; 3) Belediye mıntıkası. Alt halk mahkemelerinin üyeleri: bir başkan, bir veya iki başkan yardımcısı ve gereği kadar yargıçtır. Bu mahkemeler, kanunun öngördüğü istisnalar dışında, ilk kademe mahkemeleri olarak iş görürler.

Ara halk mahkemelerinin kurulduğu idarî kademeler şunlardır: 1) Eyaletlerin veya özerk bölgelerin çeşitli alanları; 2) Doğrudan doğruya merkezî iktidara bağlı belediye; 3) Nispeten geniş belediye; 4) Özerk Çu. Ara halk mahkemelerinin üyeleri: bir başkan, bir veya iki başkan yardımcısı, daire başkanları, daire başkan yardımcısı ve diğer yargıçlardır. Ara mahkemelerin, hukuk, ceza ve gerekli görülen diğer daireleri vardır. Bu mahkemeler, davaların önemine göre, hem ilk kademe, hem de ikinci kademe mahkemeleri olarak iş görürler ve alt kademedен gelen itirazları inceleyerler.

Üst halk mahkemelerinin kurulduğu idarî kademeler şunlardır: 1) Eyalet; 2) Özerk bölge; 3) Doğrudan doğruya merkezî iktidara bağlı belediye (bu son idarî kademede ara mahkemeler de bulunabilir). Üst halk mahkemelerinin üyeleri: bir başkan, başkan yardımcısı, daire başkanları, daire başkan yardımcısı ve diğer yargıçlardır. Üst mahkemeler, ara mahkemeler gibi, dairelere

bölünmektedir. Bunlar da, bazı özel hallerde ilk kademe mahkemesi olarak çalışırlar ve diğer hallerde alt kademelerden gelen itirazları karara bağlarlar.

Özel halk mahkemeleri şunlardır: 1) Askerî mahkemeler; 2) Demiryolu ulaşımı mahkemeleri; 3) Su yolu ulaşımı mahkemeleri. Bu mahkemelerin örgütlenme tarzı, Daimî Encümen tarafından tespit edilir.

Bütün halk mahkemelerinin gözetecekleri hedefler, Yüce Halk Mahkemesi'nin nihaî hedefleriyle birdir ve ilgili bölümde sayıldıkları için burada tekrarlanmayacaklardır. Halk mahkemeleri, adaleti gerçekleştirme görevlerinde ve kanun çerçevesinde bağımsızdırlar, ama sorumsuz değillerdir. Tıpkı Yüce Halk Mahkemesi gibi, kendi kademelerindeki halk kongrelerine karşı sorumludurlar. Mahkemelerde kullanılan dil, mahallî halkın çoğunluğunun dili olmalıdır. Ayrıca her yurttaş, mahkemelerde kendi dilini kullanmak hakkına sahiptir. Kanunun öngördüğü özel haller dışında duruşmalar açıktır.

Halk mahkemeleri, kendi yargıçları dışında, yargı kurullarına *halk adına müdahiller* alırlar. Ayrıca her mahkemenin bir de adalet encümeni vardır. Bu encümenlerin üyeleri, mahkeme başkanlarının tavsiyesi üzerine, ilgili kademedeki halk konseyi tarafından tayin ve azledilirler. Encümen toplantılarına, ilgili başsavcı da katılmak hakkına sahiptir.

Mahallî halk mahkemelerinin üç dereceye bölünmüş olmasına ve bunların üstünde de Yüce Halk Mahkemesi'nin bulunmasına rağmen, Çin'de mahkemeler, bazı hallerde tek kademe mahkemesi olarak çalışan Yüce Halk Mahkemesi hariç, *iki kademeli* olarak çalışırlar. Yani bir karar aleyhine sadece bir üst mahkemeye itiraz edilebilir. Bu mahkeme de kararı uygun görürse, karar artık kesinleşir. Ancak bu genel kuralın üç önemli istisnası vardır: 1) Kanunlar, kararnameler ve kendisi tarafından, ilk kademe mahkemesi olarak görevlendirildiği davalarda, Yüce Halk Mahkemesi, *tek kademe* olarak iş görür; 2) Yüce Halk Savcılığı başsavcısı, gerekli gördüğü hallerde, ikinci kademe kararlarına da Yüce Halk Mahkemesi'nin önünde itiraz edebilir. Aynı şekilde, bir üst dereceli başsavcıya da bir üst mahkemede itiraz hakkı tanınmıştır; 3) Alt halk mahkemelerinin ve ara halk mahkemelerinin verdikleri veya onayladıkları ölüm cezaları, itiraz olmasa dahi, bir üst mahkeme tarafından incelenmelidir.

Mahallî halk mahkemelerinin dışındaki ikinci dizi yargı organı, *mahallî halk savcılıklarıdır*. Bu savcılıklar, mahallî halk mahkemelerine paralel olarak idarî kademelerde kurulurlar. *Özel* halk savcılıklarının nasıl örgütleneceği ise, Daimî Encümen tarafından tespit edilir.

Kademeleri ne olursa olsun, bütün halk savcılıkları şu üyelerden kurulur: bir başsavcı, birkaç başsavcı yardımcısı ve gerekli sayıda savcı. Halk savcılıklarının her birinin, savcılığı ilgilendiren önemli meseleleri inceleyen bir savcılık encümeni vardır. Mahallî halk savcılıkları, görevlerini, mahallî devlet organlarından bağımsız olarak yürütürler. Ancak daha üst derecedeki savcılıklara ve Yüce Halk Savcılığı'na tabidirler.

Mahallî halk savcılıklarının görev ve yetkileri şunlardır:

- 1) Devletin mahallî organlarının karar, emir ve tedbirlerinin kanuna uygunluğunu denetlemek; bu organlarda çalışanların ve bütün yurttaşların kanuna uyup uymadıklarına bakmak;
- 2) Ceza davalarında, soruşturma açmak, kovuşturma yürütmek veya bunu durdurmak;
- 3) Soruşturma organlarının faaliyetlerinin kanuna uygunluğunu denetlemek;
- 4) Halk mahkemelerinin yargı usulünün kanuna uygunluğunu denetlemek;
- 5) Ceza davalarında verilen kararların infazının, ve suçluların çalışma yoluyla kendilerini düzeltmelerini sağlayacak organların faaliyetinin kanuna uygunluğunu denetlemek;
- 6) Devletin ve halkın çıkarlarını ilgilendiren önemli hukuk davalarını açmak veya açılmış davalara müdahil olarak katılmak.

B. Parti Örgütü

Milyonlarca Çinliye ezberletilen Küçük Kızıl Kitap'ın ilk cümlesi şöyledir: «Davamızın yönetici çekirdeği Çin Komünist Partisi'dir».¹ Bu ifade, Çin'de siyasî iktidarın esas sahibinin kim olduğunu gayet güzel göstermektedir. Bu bakımdan, yukarıda belirtildiği gibi, iktidarın örgütlenişini incelerken, devlet örgütüyle yetinmemek, parti örgütünü de hesaba katmak zorunludur.

(1) Citations du Président Mao Tsé-toung, Paris, Ed. du Seuil, t.y.

Çin Komünist Partisi'nin 1-24 Nisan 1969 tarihleri arasında toplanan dokuzuncu kongresinin kabul ettiği yeni tüzük, partiyi şöyle tarif etmektedir : «Çin Komünist Partisi, proletaryanın ileri unsurlarından kurulmuş olan ve proletarya ile devrimci kitlelerin sınıf düşmanlarına karşı verdikleri mücadeleyi yöneten, proletaryanın güçlü öncü siyasî örgütüdür.» Burada, parti örgütü, şu başlıklar altında incelenecektir : 1) Üyelik; 2) Merkezî Organlar; 3) Mahallî Organlar; 4) Taban Organları.

1. Üyelik

Üyelik yaşı on sekizdir. Üyelikte tercih sırası : işçi, yoksul köylü, orta-yoksul köylü, devrimci ordu mensubu, diğer herhangi bir devrimci eleman, şeklindedir. Üyelik için başvurma, bireysel olarak yapılır. Aday, iki parti üyesi tarafından tavsiye edilmelidir. Üyeliğe kabul için, başvuru kademenin üyeler genel kurulunun kararı ve bir üst kademenin onayı gerekmektedir.

Üyelerin *görevleri* şunlardır : 1) Marksizm-leninizm-Mao Çe-tung'un Düşüncesi'ni, canlı bir şekilde öğrenmek ve uygulamak; 2) Çin halkının ve dünyanın büyük çoğunluğunun çıkarları için çalışmak; 3) Kendilerine haksız olarak karşı çıktuktan sonra yanlışlarını samimiyetle düzeltenler dahil olmak üzere, büyük çoğunlukla bağ kurabilmek. Ancak, koltuk meraklıları, fesatçılar ve ikiyüzlüler gibi kötü unsurların herhangi bir kademedede parti ve devlet önderliğini kapmalarına karşı, ve bu önderliğin marksist devrimcilerin ellerinde kalması için özel dikkat sarfetmek; 4) Meseleler çıktıkça kitlelere danışmak; 5) Eleştiri ve öz-eleştiriye cesur olmak.

Üyelerin disiplinsizliği halinde, ilgili parti kademeleri şu *disiplin* cezalarını verebilirler : 1) Uyarı; 2) Ciddî uyarı; 3) Partideki görevinden affetme; 4) Parti içinde denemeye tabi tutma; 5) Çıkarma. Deneme süresi iki yılı aşamaz ve bu süre içinde, ilgili üyenin oy verme, seçme ve seçilme hakları askıya alınır. Tembelleşen ve eğitime rağmen kendisini düzeltmeyen üye, istifa etmeye ikna edilmelidir.

2. Merkezî Organlar.

Çin Komünist Partisi'nin merkez organları şunlardır : Millî Parti Kongresi, Merkez Komitesi, Siyasî Büro, Daimî Encümen, Başkan ve Başkan Yardımcısı.

Millî Parti Kongresi, partinin en yüksek organıdır. Beş yılda bir, Merkez Komitesi tarafından toplantıya çağrılır. Ancak özel durumlarda, bu süreden önce veya sonra da toplantıya çağrılabilir.

Merkez Komitesi, Millî Parti Kongresi tarafından seçilir. Kongre toplantı halinde değilken, partinin en yüksek yönetim organıdır. Merkez Komitesi, Siyasî Büro tarafından toplantıya çağrılır.

Siyasî Büro, *Siyasî Büro Daimi Encümeni*, *Başkan* ve *Başkan Yardımcısı*, Merkez Komitesi tarafından seçilir. Merkez Komitesi toplantı halinde değilken, Siyasî Büro ve Daimî Encümen, onun görevlerini yaparlar ve yetkilerini kullanırlar. Ayrıca Başkan, Başkan Yardımcısı ve Daimî Encümen'in önderliği altında, partinin, hükümetin ve ordunun günlük işleriyle merkezî bir şekilde meşgul olabilmek için gerekli sayıda organ kurulur. Tüzükte, merkezî organlarla ilgili olarak, bundan başka bilgi yoktur. Zaten tüzük, bütünüyle, on iki maddeden ibarettir ve son derece kısadır.

3. Mahallî Organlar

Bu başlık altında, hem mahallî örgütler, hem de ordudaki parti örgütleri kısaca gözden geçirilecektir.

Vilâyet kademesindeki ve onun üstündeki mahallî parti kongreleri ile alay kademesindeki ve onun üstündeki ordu parti kongreleri üç yılda bir toplanır. Özel durumlarda, bu süre kısaltılabilir veya uzatılabilir. Bu kongrelerin toplantıya çağrılması, daha üst parti organlarının onayına bağlıdır.

Her kongre bir komite seçer. Komitelerin seçtikleri yönetim organları ise şunlardır: 1) Daimî encümen; 2) Sekreter; 3) Sekreter yardımcısı.

4. Taban Organları

Partinin taban örgütleri, genellikle, fabrikalarda, madenlerde, işletmelerde, halk komünlerinde, ordu birliklerinde ve benzeri yerlerde, veya devrimci çabanın gerektirdiği yerlerde kurulurlar. Taban örgütlerinde seçimler her yıl yenilenmelidir. Ancak, özel şartlarda, bu süre değiştirilebilir.

Parti taban örgütlerinin başlıca görevleri şunlardır:

- 1) Marksizm-leninizm-Mao Çetung'un Düşüncesi'nin canlı bir şekilde öğrenilmesinde ve uygulanmasında, parti üyelerini ve geniş devrimci kitleleri yönetmek;

- 2) Sınıf mücadelesi ve yanlış politik çizgiye karşı verilecek mücadele ile ilgili olarak parti üyelerini ve geniş devrimci kitleleri sürekli olarak eğitmek ve sınıf düşmanına karşı savaşta bunları yönetmek;
- 3) Partinin politikasını yaymak ve uygulamak, kararlarını yerine getirmek ve partinin ve devletin verdiği bütün görevleri yapmak;
- 4) Kitlelerle sıkı bağlar muhafaza etmek, bunların kanaat ve dileklerini sürekli olarak dinlemek ve parti hayatını canlı tutabilmek için, parti içinde etkin bir ideolojik çaba harcamak;
- 5) Yeni üyeler almak, disiplini kuvvetlendirmek, parti örgütlerini sürekli olarak güçlendirmek ve «çürüğü atıp tazeyi almak» suretiyle parti saflarının arılığını muhafaza etmek.

Parti örgütünün de incelenmesiyle, Çin'de iktidarın hukukî yapısını konu edinen bu inceleme son bulmaktadır. Ancak, başlangıçta da belirtildiği gibi, hukukî yapı, Çin gerçeğini kavramada ancak ikinci derecede önem taşımaktadır. Çin'deki siyasî iktidarın özünü kavramak için buradaki bilgilerle yetinmemek, bu toplumun sınıf yapısını ve devleti teşkil eden zümrelerin bu yapıya uygunluk derecesini araştırmak gerekir. Bu, ayrı bir inceleme konusudur.